संदर्भ सूची

Best John W. (1989) Research In Education Prentice Hall of India, New Delhi.

Bruce Joyce and Marsha Weil, Models of Teaching. Fifth Edition.

Buch M. B. (1988), Fourth Survey of 1989 Research in Education, New Delhi, N.C.E.R.T.

Garret H. E. (1962), Statistics in Psycology and Education, Allied Pacific Private Ltd., Bombay.

Gordon William, Synectics, Collier - Mackmillan Ltd., London.

Guilford J. P., (1967), Nature of Human Intelligence, Mcgraw Hill, New York.

Kothari C. R. (1990), Research Methodology Methods and Techniques. Wishwa Prakashan New Delhi. Second Edition.

Kundale M. B.(1979), A Test of Lietrary Creativity in Marathi. Shitya Prasar Kendra, Nagpur.

N.C.T.E. New Delhi (1999), Nurturing Creativity.

बापट भा. गो. (१९७५), शैक्षणिक संशोधन, नूतन प्रकाशन, पुणे. १ ली आवृत्ती.

भिंताडे वि. रा. (१९८९), शैक्षणिक संशोधन, नूतन प्रकाशन, पुणे. १ ली आवृत्ती.

फडके वासंती (१९९५) अध्यापनाची प्रतिमाने , नूतन प्रकाशन, पुणे.(प्रथमावृत्ती)

कदम चा. प. (१९९४), शैक्षणिक संख्याशास्त्र, नूतन प्रकाशन, पुणे.

कुंडले म. बा. (१९८७), मराठीचे अध्यापन, श्री. विद्या प्रकाशन, पुणे, चौथी आवृत्ती.

कुंडले म. बा. (१९९१), सर्जनशीलता, नूतन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती.

म. रा. शै. स. परिषद प्राथमिक शिक्षण अभ्यासक्रम १९८८ - इयत्ता ६ ते ८.

मुळे व उमाठे (१९९८), शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्वे म. वि. ग्र. नि. मं., विद्या बुकस्, औरंगाबाद, तृतीय आवृत्ती.

निरफराके अशोक(१९९३), कल्पक बनू या, ज्ञानप्रबोधनी प्रकाशन पुणे.

परिशिष्टे

परिशिष्ट - १

विद्यार्थी यादी

न्यू इंग्लिश स्कूल, ओरोस

	प्रायोगिक गट इयत्ता ६ वी	नियंत्रित गट इयत्ता ६ वी
१	पराग स. भोगले	रिआ रामनाथ सावंत
२	तृप्ती ग. कोकरे	युवराज अर्जुन दुडगेकर
३	देवेंद्र विजय जाधव	अक्षय पु. नायर
४	आशिष अशोक कलबिस्तकर	निखील वि. चव्हाण
५	रोहन राजन तोडेल	अमित रामचंद्र करंगुटकर
६	प्रिया विठ्ठल तेंडोलकर	जयेश सुरेश सावंत
७	दिपाली अंकुश शेरकर	राजू प्र. दळवी
८	सोनम सत्यवान राणे	सुवर्णा उल्हास राणे
९	सुवर्णा नामदेव दळवी	प्रियंका वसंत चव्हाण
१०	वृषाली वालावलकर	आदिती नंदकिशोर पाटकर
११	अशोक वीर	सायली र. तोरस्कर
१२	मुक्ता दामु भला	प्रणव राजेंद्र शिर्के
१३	सुयोग एकनाथ राऊळ	अशोक रमेश राणे
१४	अमित अर्जुन देवलकर	राम वि. कानसे
१५	उज्ज्वला शिवराम दळवी	जीवन नारायण राऊळ
१६	अलका दयाधन मयेकर	चंद्रशेखर अनंत मुणगेकर
१७	रोहित सि. ढेलेकर	निखिल सु. कांबळे
१८	चैताली विश्वास सावंत	मनोज मंगेश मालवणकर
१९	सिद्धांत वि. रायकर	राकेश विठ्ठल कुडाळकर
२०	सुगलाबाई पलेश्वर रूपकर	चेतन सतीश रसाळ
२१	देवेंद्र रमाकांत धोंड	विनोद चंद्रकांत परब

विद्यार्थी यादी

न्यू इंग्लिश स्कूल, ओरोस

	प्रायोगिक गट इयत्ता ७ वी	नियंत्रित गट इयत्ता ७ वी
१	सुप्रसाद प्रकाश यादव	किशोर पांडुरंग केवारी
२	सुप्रिया श. पेंडुरकर	रमेश चंद्रकांत मोर्य
३	संदिप गजानन वाडकर	हर्षदा रो. राऊळ
४	सुधीर काशिराम परब	ऋतुजा स. देसाई
५	पल्लवी सुरेश सावंत	सुशांत श्रीकांत देशमुख
६	योगिता राजेंद्र देसाई	आरती कवठकर
७	निलम मारूती वंझारे	उज्वला लवू राणे
८	चंद्रकांत सिताराम शिरसाट	हर्षद संतोष ढेकणे
९	प्रमिला विष्णू जाधव	स्मिता रा. पाटील
१०	शरद गजानन वाडकर	विक्रांत विद्याधर लोणे
११	आशिष सुभाष देशमुख	विशाल दत्ताराम मेस्त्री
१२	वैशाली विलास जाधव	प्रविण प्रभाकर दळवी
१३	वैभव दत्ताराम मेस्त्री	लक्ष्मण प्रभाकर सावंत
१४	विजया सुरेश मालवणकर	संतोश ग. परकारे
१५	प्रतिक्षा प्र. चेंदवणकर	प्रतिक्षा प्रकाश रासम

विद्यार्थी यादी

शिवाजी इंग्लिश स्कूल, पणदूर

	प्रायोगिक गट इयत्ता ६ वी	नियंत्रित गट इयत्ता ६ वी
१	कु. पद्मशाली सुभाष परब	प्रियंका नामदेव चोरगे
२	समीर सुरेश जावकर	पुनम बापूजी साईल
३	पंकज प्रकाश जावकर	किर्ती ज्ञानेश्वर मयेकर
४	उमेश श्रीकृष्ण सारंग	हर्षद विजय सुर्वे
५	पुनम ज. सावंत	सिद्धेश मधुकर आणावकर
६	पल्लवी व्दारकानाथ बांदेकर	प्रकाश सूर्यकांत जिकमडे
७	जानकी देवानंद पवार	सोमा गंगाराम मयेकर
८	शरद भरत सुर्वे	भूषण साईल
९	प्राची प्रकाश जाधव	विनोद सि. गोसावी
१०	प्रदिप मधुकर परब	अमित अरूण अणावकर
११	श्रद्धा अरूण नाईक	राकेश रंजन हुमरमळेकर
१२	योगेश अशोक माने	बुधाजी सूर्यकांत हुमरमळेकर
१३	प्रथमेश तानाजी परब	रोहन नंदकिशोर केरकर
१४	सुचेता विष्णू निगुडेकर	रसिका रविंद्र पालव
१५	अनिकेत रविकांत पालव	स्नेहा सिताराम कुबल
१६	देवेश प्रकाश गोसावी	नम्रता विठ्ठल गोसावी
१७	प्रथमेश कुंभार	प्रसन्ना लक्ष्मण पालव
१८	हर्षद मिलींद सावंत	भावना संजय कोदे

१९	प्रथमेश प. सावंत	शितल बापूजी गोसावी
२०	बजरंग न्हानू बाबार्डेकर	स्वप्नाली रविंद्र मांजरेकर
२१	कौशल्य हरिश्चंद्र सावंत	कल्पना अरूण चोरगे
२२	राहूल रामचंद्र सावंत	संचिता गणेश नवरे
२३	समीर विद्याधर मांजरेकर	मिथिला अमित पालव
२४	भूषण नागेश देऊलकर	उज्वला दत्ताराम पालव
२५	भिवा नारायण भोवर	पुनम सुभाष पालव
२६	चिराग कृष्णा सावंत	रिना आ. अणावकर
२७	शैलेश श्रीकांत गावडे	अभय भगवान साईल
२८	केतन कानोजी पालव	लतिका नागेश देऊलकर

विद्यार्थी यादी

शिवाजी इंग्लिश स्कूल, पणदूर

	प्रायोगिक गट इयत्ता ७ वी	नियंत्रित गट इयत्ता ७ वी
१	पल्लवी महादेव परब	विभावरी मधुकर देसाई
२	दर्शना अशोक नाईक	प्रज्योती जगदीश केरकर
३	अलका रमेश पालव	सुप्रिया सु. गोसावी
४	शितल वासुदेव पालव	चांदणी यशवंत चव्हाण
५	आत्माराम महेश चव्हाण	अर्चना दिलीप वराडकर
६	सुरबा यशवंत परब	आशा सुरेश चव्हाण
७	प्राजक्ता राघो पालव	उषा चंद्रकांत परब
८	उषा चंद्रशेखर सुपल	नागेश विठ्ठल सुपल
९	अरूणा धनराज परब	विवेकानंद ल. पाटील
१०	किर्ती काशिराम गोसावी	अमर सुरेश देसाई
११	समृद्धी विकास पारकर	पूर्णानंद अरूण परब
१२	नयना शंकर सुपल	विनायक दिगंबर हादगे
१३	साधना मिलींद पराडकर	सुनंदा अशोक कुडतरकर
१४	कोमल रविकांत मयेकर	निलेश भास्कर राणे
१५	निलम विश्वास भडंगे	रोहित अशोक पारकर
१६	वनश्री वसंत शिरवलकर	मनोहर यशवंत चव्हाण
१७	निखील नाना सोनार	काशीराम दादू गायकवाड
१८	प्रथमेश प्रकाश पालव	सिताराम भरत सुर्वे

१९	दिपक बाबू परब	श्रीकृष्ण सु. कदम
२०	अमित अजित अणावकर	प्रविण सुरेश जाधव
२१	प्रसाद अशोक लुडबे	भूषण रमेश पालव
२२	अनिरूद्ध अरूण पालव	राहूल रमेश बिलये
२३	विलास विनायक बांबार्डेकर	नित्यानंद नंदकुमार चव्हाण
२४	अमित कृष्णा पालयेकर	सुविधा विजय सामंत
२५	ज्योतीकुमार सोनु शेळके	माधवी अनिल यादव
२६	रूपेश अशोक घोगळे	अपेक्षा रविंद्र सावंत
२७	राहुल रामचंद्र पाटील	दिपीका दि. जांभवडेकर
२८	विठ्ठल मारूती राणे	संजाली अशोक कुंभार
२९	धाकू शंकर दळवी	विनायक महादेव पणदूरकर

विद्यार्थी यादी

श्री वासुदेवानंद सरस्वती विद्यालय माणगाव

	प्रायोगिक गट इयत्ता ६ वी	नियंत्रित गट इयत्ता ६ वी
१	शंकर विजय कडव	राधा विनोद बंन्सी
२	प्रथमेश विजय तावडे	पवित्रा काशिराम पिंगुळकर
३	दिप्ती बाबाजी साळुंखे	प्रथमेश किशोर कुरतडकर
४	मोनाली कृष्णा परब	सुरेश जयसिंग वारंग
५	अर्चना वामन पावस्कर	श्रीपाद दीपक साधले
६	प्रसाद प्रकाश नेवगी	तिलोत्तमा शंकर धुरी
७	गौरेश आनंद तेली	अक्षय अर्जुन धुरी
८	प्रसन्ना आनंद देऊलकर	विदेश विनोद धुरी
९	नारायण विठ्ठल सावंत	मनेश बाळकृष्ण परब
१०	रविंद्र लवू नामे	सिद्धेश गजानन धुरी
११	राखी मंगेश नेवगी	विराज विलास शिंदे
१२	श्रद्धा बापू नार्वेकर	विकास प्रभाकर परब
१३	शबिया यासिन खान	लक्ष्मीकांत बाळकृष्ण ताम्हाणेकर
१४	अलका स. दळवी	शिल्पा बाबाजी भिसे
१५	रसिका विजय परब	रूपाली शशिकांत कुडतरकर
१६	कुणाल ऊदय कोरगांवकर	कामिनी केशव भर्तु
१७	मिलिंद अंकुश कदम	हर्षदा सुबोध नेवगी
१८	स्नेहल अरूण होडावडेकर	पुजा ध्रुवराज खोचरे
१९	अकिला चंद्रकांत ढवळे	स्वामी भैरू झोरे
२०	चित्रा अ. कडव	दिपाली सदाशिव कदम
२१	कौस्तुभ मेघश्याम पावस्कर	प्रियंका चंद्रकांत सावंत

-विद्यार्थी यादी

श्री वासुदेवानंद सरस्वती विद्यालय माणगाव

	प्रायोगिक गट इयत्ता ७ वी	नियंत्रित गट इयत्ता ७ वी
१	योगीता विलास राणे	रोशन जसराम भिसे
२	सिमा कृष्णा कोरगावकर	सागर साईनाथ हेबाळकर
३	स्नेहा कमलाकर जेष्ठनाईक	निशांत पावलस कांबळे
४	संतोष आनंत राऊळ	विजय धोंडी धुरी
५	प्रणिता के. रणशूर	नितेश मोहन पटेल
६	दर्शना चंद्रकांत माळकर	प्रविण फुलाजी दळवी
७	दत्तप्रसाद कदम	दिप्ती गजानन सांगले
८	शंकर सुबोध जुवेकर	गुरूनाथ अनंत ताम्हाणेकर
९	सिद्धेश कृष्णा कोरगावकर	विशाल रमाकांत केसरकर
१०	देवेंद्र गणपत परब	धनराज विजय मेस्त्री
११	अभिषेक चंद्रकांत माळकर	यशवंत तुकाराम शेटे
१२	वेलांटिना मायकल डिसिल्वा	सहदेव चंद्रकांत हळदणकर
१३	मारिया डियोग डिसोजा	दर्शना रायबा शेडगे
१४	सुप्रिया अनंत दळवी	नम्रता राजीव खोत
१५	दयेश दत्ताराम नाईक	अलका प्रकाश बांदेकर
१६	यशपाल वसंत जाधव	शितल विनोद गवंडे
१७	चेतन चंद्रकांत लाड	निशा नागेश पालव
१८	रोहिणी बापू आडेलकर	सुनंदा बाळा पारधी

१९	सिमा विष्णू पारधी	प्राची सिताराम गावडे
२०	वृषाली सुभाष परब	माधुरी मोहन राणे
२१	दिप्ती दत्ताराम नार्वेकर	आरती लवू कानडे
२२	सुहास सुर्यकांत जोशी	दिनेश जयराम घावरे
२३	मयुरी दिगंबर ताम्हाणेकर	लक्ष्मण श्रीधर गावडे
२४	चंदन सैरोबा नाईक	श्रीनाथ विलास खोत

परिशिष्ट - २

पाठ टाचण - नियंत्रित गट

विषय : मराठी

इयत्ता : सातवी-सहावी

दिनांक :

घटक : निबंध पाठ (रचना) उपघटक - पावसाळा

पूर्वज्ञान : विद्यार्थ्यांना पावसाविषयी माहिती आहे.

	उद्दिष्टे	स्पष्टीकरणे
१	ज्ञान	विद्यार्थी पावसाविषयी माहिती सांगतो.
२	आकलन	विद्यार्थी पावसाळ्यातील अनुभव सांगतो
३	अभिव्यक्ती	विद्यार्थी आपले विचार निबंधाव्दारे व्यक्त करतो.
४	उपयोजन	पावसाविषयी माहिती लिहीतो.

अध्यापन पद्धती : कथन व प्रश्नोत्तर पद्धती

शैक्षणिक साहित्य :

मूल्यमापन प्रकार : प्रश्न विचारून करतात.

पाठपायऱ्या	पाठ्यमुद्दे	शिक्षक कृती	विद्यार्थी कृती
प्रस्तावना		(शिक्षक पूर्वज्ञानावर आधारित प्रश्न विचारून प्रस्तावना करतात.) १) एकूण ऋतू किती ? २) ते ऋतू कोणकोणते ? ३) हिवाळा ऋतूमध्ये काय होते ? ४) पावसाळा ऋतूबद्दल एक गाणं म्हणून दाखवा.	विद्यार्थी उत्तरे देतात.
हेतु-कथन		तर आज आपण पावसाळा या ऋतूबद्दल माहिती पाहू.	विद्यार्थी श्रवण करतात. विद्यार्थी वहित शीर्षक लिहून घेतात.
विषय-प्रतिपादन		(शिक्षक मुद्द्यांच्या आधारे प्रश्न विचारतात.) उन्हाळ्याचे उन्हाळ्याचे दिवस आपल्याला कसे वाटतात ?	विद्यार्थी उत्तरे देतात.
		(शिक्षक स्पष्टीकरण करतात.) उन्हाळ्यात आपल्याला फार गरम होते. कंटाळा येतो.	विद्यार्थी श्रवण करतात.
	पावसाला हाक	पावसाला हाक आपण गाणं म्हणून घालतो. १) येरे घना, येरे घना न्हावू घाल माझ्या मना.	विद्यार्थी श्रवण करतात.

पाठपायऱ्या	पाठ्यमुद्दे	शिक्षक कृती	विद्यार्थी कृती
		२) येरे येरे पावसा, तुला देतो पैसा, पैसा झाला खोटा पाऊस आला मोठा.	
	पावसाचे आगमन	पावसाचे आगमन झाल्यावर परिसरात काय बदल होतो ?	विद्यार्थी उत्तर देतात.
		(शिक्षक स्पष्टीकरण करतात) आपले मन प्रफुल्लित होते. लहान मुले पावसात नाचू लागतात. मातीचा मोहक सुगंध अत्तरासारखा भासतो. संपूर्ण परिसर जलमय होतो. शेत हिरव्यागार मखमलीने नटलेली असतात. (वसंततिलका वृत्त) गाणं : आला आषाढ श्रावण आल्या पावसाच्या सरी.	विद्यार्थी श्रवण करतात.
	पावसाळा कालावधी	पाऊस हा कोणत्या महिन्यात पडतो ?	विद्यार्थी उत्तर देतात.
	पावसापासून संरक्षण	पावसापासून संरक्षण करण्यासाठी आपण कोणकोणत्या वस्तू वापरतो ? (छत्री, रेनकोट इ.)	विद्यार्थी उत्तर देतात.

पाठपायऱ्या	पाठ्यमुद्दे	शिक्षक कृती	विद्यार्थी कृती
	नदी - नाले स्थिती	पावसाच्या पाण्यामुळे नदी, नाले भरभरून वाहतात. आपणाला जणू असे वाटते की धरतीने शुभ्र वस्त्र परिधान केले आहे. "पावसाच्या जलधारांनी मज भासे धरती, शुभ्र वस्त्र परिधानी"	
	जोराचा पाऊस	जोराचा पाऊस पडल्यामुळे काय होते ? (नद्यांना पूर येतो. सर्वत्र पाणीच पाणी दिसू लागते.)	विद्यार्थी उत्तरे देतात.
संकलन		पावसाविषयी माहिती विचारून घेतात.	विद्यार्थी उत्तरे देतात.
उपयोजन		पावसाविषयी माहिती लिहून घेतात.	विद्यार्थी माहिती लिहून दाखवितात.
स्वाध्याय		(शिक्षक स्वाध्याय देतात) "हिवाळा" या ऋतूबद्दल २० ओळी निबंध लिहून आणा.	विद्यार्थी स्वाध्याय लिहून घेतात

फलकलेखन

इयत्ता : सातवी-सहावी

विषय : मराठी

घटक : रचना पाठ (निबंध)

उपघटक : पावसाळा

मुद्दे : उन्हाळ्याचे दिवस, पावसाला हाक, पावसाचे आगमण, पावसाचा कालावधी, पावसापासून संरक्षण, नदी - नाले स्थिती, जोराचा पाऊस.

पाठ टाचण - नियंत्रित गट

विषय : मराठी

इयत्ता : सातवी-सहावी

दिनांक :

घटक : निबंध पाठ (रचना) उपघटक - नदी

पूर्वज्ञान : विद्यार्थ्यांना नदी विषयी माहिती आहे.

	उद्दिष्टे	स्पष्टीकरणे
१	ज्ञान	विद्यार्थ्यांना नदीविषयी माहिती आहे.
२.	आकलन	नदीचे महत्व जाणतात.
३.	उपयोजन	दिलेल्या मुद्द्यावरून निबंध स्वत:च्या भाषेत लिहितात.
४.	कौशल्य	अलंकारिक भाषेत लिहण्याचा प्रयत्न करतात.

अध्यापन पद्धती : कथन व प्रश्नोत्तर पद्धती

शैक्षणिक साहित्य :

मूल्यमापन प्रकार : प्रश्न विचारून करतात.

पाठपायऱ्या	पाठ्यमुद्दे	शिक्षक कृती	विद्यार्थी कृती
प्रस्तावना		मुलांनो तुम्हाला कोडी सोडवायला आवडतात ?	होय
		(मी असच एक कोडं घालणार आहे.)	
		शिक्षक कोडं घालतात व उत्तर विचारतात.	विद्यार्थी नदी उत्तर देतात.
हेतू - कथन		नदीविषयी माहिती असेलच. अशाच प्रकारे आज आपण नदी विषयी निबंध लिहू.	
		शिक्षक विद्यार्थ्यांना १० मि. अगोदर लिहावयास लावतात.	(विद्यार्थी निबंध लिहतात.)
		(प्रत्येकाचे निबंध वाचून होतात.)	(विद्यार्थी निबंध वाचतात.)
		(निबंधातील मुद्दे फलकावर लिहितात.)	
विषय-प्रतिपादन		काव्य पंक्तीने निबंधाची सुरूवात करतात.	
	नद्यांचा उगम	(शिक्षक नद्यांचा उगम कसा होतो, कोठे होतो याचे उदाहरण स्पष्टीकरण करतात.)	(विद्यार्थी ऐकतात.)
	नद्यांचे कार्य	शिक्षक नद्यांचे कार्य सांगतात. उदा. १. खनन २. वहन ३. संचयन	(लक्षपूर्वक एकतात.)

पाठपायऱ्या	पाठ्यमुद्दे	शिक्षक कृती	विद्यार्थी कृती
	नद्यांचे फायदे	(शिक्षक नद्यांचे फायदे सांगतात.)	
		(विद्यार्थ्यांकडून मुद्दे काढून घेतात.)	
	नद्यांचे तोटे	(नदीला पूर आल्यानंतर होणारे तोटे सांगतात.)	
	नद्यांची सद्यस्थिती	(शिक्षक सद्याची स्थिती सांगतात.)	
		(नद्यांचे प्रदुषण, कोरड्या नद्या, पावसाळ्यातील पूरयुक्त नद्या यांचे वर्णन करतात.)	
	नदी एक मनोरंजन	(नदी मनोरंजनाचे साधन कशाप्रकारे आहे ते पटवून देतात.)	
	नदीचा शेवट	(नदीचा शेवट म्हणजे तिचे मुख आणि या मुखाचे ते वर्णन करतात.)	
		(तिचा प्रवास कसा होतो याचे वर्णन करतात.)	
संकलन		शिक्षक नदी विषयी माहिती विचारून घेतात.	
मूल्यमापन		(शिक्षक सर्व माहिती गोळा करून एक निबंध लिहण्यास सांगतात.)	निबंध लिहितात.
स्वाध्याय		'माझी सहल' या विषयावर निबंध लिहून आणा.	विद्यार्थी स्वाध्याय लिहून घेतात.

फलकलेखन

इयत्ता : सातवी-सहावी

विषय : मराठी

घटक : रचना पाठ (निबंध)

उपघटक : नदी

मुद्दे : नद्यांचा उगम, नद्यांचे कार्य, नद्यांचे फायदे, नद्यांचे तोटे,
नद्यांची सद्यस्थिती, नदी एक मोरंजन, नदीचा शेवट.

पाठ टाचण - प्रायोगिक गट

इ. ६ वी व ७ वी

पावसाळा

शिक्षक	आज या निबंधाच्या तासाला आपण 1पावसाळा2 या विषयावर निबंध लिहिणार आहोत. तुम्हाला या विषयावर जे काही लिहावेसे वाटते ते १० मिनिटांत लिहा. (विद्यार्थी लिहितात.)
शिक्षक	शिक्षक विद्यार्थ्यांकडून निबंध वाचून घेतात. (शिक्षक वर्णनात आलेले शब्द फलकावर लिहितात.)
शिक्षक	आपण पावसाचे वर्णन जरा वेगळ्या शब्दांत करूया. पावसाला परमेश्वराची उपमा देऊया. जसे, परमेश्वराची कृपा झाली तर सगळीकडे आनंदी आनंद पसरतो त्याप्रमाणे पावसाचे आहे. पाऊस बरसला की, तापलेली भूमी शांत होते व काही दिवसांतच भूमीने हिरवी साडी नेसल्या सारखे वाटते व आनंदाला पारावारच राहत नाही. आता पावसाला कुठल्या उपमा शोभून दिसतात ते सांगा.
विद्यार्थी	(विद्यार्थी विचार करतात.)
शिक्षक	पावसाचे काही गुणधर्म त्या वस्तूत असले पाहिजे.
विद्यार्थी	सचिनच्या चौकारासारखा
विद्यार्थी	कोपिष्ठ ऋषीसारखा
विद्यार्थी	फटाक्यासारखा
विद्यार्थी	कोकिळेच्या मधुर आवाजासारखा
विद्यार्थी	धूमकेतूसारखा
विद्यार्थी	लहान बालकासारखा

विद्यार्थी	उद्यानातील फुलासारखा
विद्यार्थी	अपघातासारखा
शिक्षक	तुम्ही दिलेल्या उपमांत आणि पावसांत काय काय साम्य दिसते ते सांगा.
विद्यार्थी	सचिनच्या चौकारासारखा (मॅचमध्ये चौकारांचा वर्षाव) तसा पावसाचा नियमित वर्षाव.
	(अशा प्रकारे विद्यार्थी सांगतात.)
शिक्षक	तुम्ही दिलेल्या उपमांच्या किंवा वस्तूंच्या ठिकाणी आपण आहोत अशी कल्पना करा आणि तुम्हांला काय वाटते ते सांगा.
विद्यार्थी	मी सचिन असतो आणि अशा चौकारातून मला खूप आनंद झाला असता.
	(अशा प्रकारे विद्यार्थ्यांच्याकडून स्पष्टीकरणातून पुढील शब्द फलकावर लिहितात.)
विद्यार्थी	उत्साह जोम लहरी
	क्रोध उल्हास
	आनंद समभाव
	माधुर्य भीती
	अनियमितपणा
शिक्षक	फलकावर तुम्ही दिलेल्या उपमा व त्या बद्दल काय वाटते हे लिहिले आहे. दोन गुणधर्मांचा उपयोग करून शब्द तयार होतो का ते पाहू.
	उदा. क्रोध आणि आनंद यांपासून 'क्रोधमय आनंद'.
	असे शब्द तुम्हाला सुचतात का ते पहा.
विद्यार्थी	भितीदायक उत्साह
विद्यार्थी	स्फोटक माधुर्य
विद्यार्थी	सक्तीचा समभाव
विद्यार्थी	सुखद - दुःख

शिक्षक पावसाला समानार्थी शब्द सांगा.

विद्यार्थी पर्जन्य, वर्षा इ.

शिक्षक आता आपल्याला 'पावसाळा' हा निबंध लिहायचा आहे त्यासाठी आपण तयार केलेल्या शब्दांचा, म्हणींचा, वाक्प्रचारांचा योग्य तो वापर करायचा आहे.

पावसाळा (नमुना निबंध)

पावसाळा म्हटल की एक भितीदायक उत्साह मनात निर्माण होतो. पाऊस येताना काळोख, वीजा चमकणे यांमुळे भीती वाटते तर पाऊस पडल्यावर जमिनीचा मृद्गंध येतो. उल्हसित वातावरण होते. मुसळधार पावसाने तापलेली भूमी थंड होते. त्यावेळी म्हणावसं वाटतं, 'आंधळा मागतो एक डोळा, देव देतो दोन डोळे'.

हाच पर्जन्य कोपिष्ठ ऋषीसारखा क्रोधमय आनंद देतो. कधी आपले भीषण रूप दाखवून आकांडतांडव करतो. तर कधी आकाशात पिंजलेल्या कापसाप्रमाणे भासतो म्हणजे पावसाची बुरबुर चालूच असते.

आला श्रावण श्रावण

आल्या पावसाच्या सरी

किती चातक चोचीने

प्यावा वर्षा ऋतु तरी.

चातक पक्षी सुद्धा या वर्षाऋतूची अधीरतेने वाट पाहत असतो. हीच वर्षा जणू स्फोटक - माधुर्य सर्वांना वाटताना भासते. पाऊस कधी मुसळधार पडतो. तर कधी मधुर आवाजात रिमझिम चालते.

पाठ टाचण - प्रायोगिक गट

इ. ६ वी व ७ वी

नदी

शिक्षक आज या निबंधाच्या तासाला आपण 'नदी' या विषयावर निबंध लिहिणार आहोत.
तुम्ही नदी पाहिली आहे काय ?

विद्यार्थी. होय.

शिक्षक तुम्हांला नदीविषयी जे काही लिहावेसे वाटते. ते तुम्ही १० मि. लिहा.

विद्यार्थी. (लिहितात)

शिक्षक (काही विद्यार्थ्यांकडून वाचून घेतात.)
(वाचनातील मुद्दे शिक्षक लिहितात.)
आता आपल्याला या पेक्षा वेगळ्या प्रकारे नदीचे वर्णन करायचे आहे. आपण नदीची तुलना कोणत्यातरी दुसऱ्या पदार्थाबरोबर करायची आहे. जेणेकरून नदीचे काही गुणधर्म त्या वस्तूत असले पाहिजे.

शिक्षक जसे - नदी रस्त्यासारखी आहे.
कारण - रस्ता लांब लांब जातो त्याला दोन काठ असतात. म्हणून नदी रस्त्यासारखी आहे.

विद्यार्थी. नदी वृक्षासारखी आहे.

विद्यार्थी. नदी आईसारखी आहे.

विद्यार्थी. नदी वाळवंटात उडणाऱ्या भोवऱ्यासारखी आहे.

विद्यार्थी. बागडणाऱ्या लहान मुलीसारखी आहे.

विद्यार्थी. उमलणाऱ्या फुलासारखी आहे.

विद्यार्थी. भारत मातेसारखी आहे.

विद्यार्थी. आपली अन्नदात्री आहे.

विद्यार्थी. महाकाली आहे.

विद्यार्थी. नदी पक्ष्यासारखी आहे.

शिक्षक आता तुम्ही जी तुलना केली आहे ती का केली ? तुम्हाला कोणते साम्य आढळले.

विद्यार्थी. वृक्ष जसा सर्वांना सावली देतो त्या प्रमाणे नदी आपले गार पाणी सर्वांना देवून सगळ्यांची तहान भागवते.

विद्यार्थी. आई ज्याप्रमाणे सर्व मुले सारखी मानते, नदी देखील आपल्या उदरात फुले, गटाराचे पाणी सगळे सामावून घेते.

विद्यार्थी. वाळवंटातील भोवरा क्षणात परिसर विस्कळीत करतो, नदीला पूर आला तर जनजीवन विस्कळीत करते.

विद्यार्थी. बागडणाऱ्या मुलीसारखी, कारण ती देखील इकडून तिकडून खळखळ आवाज करित जणू ती हसत असते अशी वाहते.

विद्यार्थी. फुलाप्रमाणे नदी पहाटे हसते अशी भासते.

विद्यार्थी. भारतदेशासारखी (विविध धर्मातील लोकांत एकात्मता) विविध धर्मीयांत भेद करत नाही.

विद्यार्थी. नदीच्या पाण्याने शेती केली जाते म्हणून ती अन्नदात्री आहे.

विद्यार्थी. नदी एरवी शांत असते, परंतु पूर आल्यावर ती रूद्र रूप धारण करते म्हणून महाकाली.

विद्यार्थी. पक्ष्यांप्रमाणे वेगवेगळ्या देशांत भ्रमण करते.

शिक्षक आता या कल्पना केलेल्या वस्तू वा व्यक्तीच्या ठिकाणी तुम्ही आहात अशी कल्पना करा व काय वाटते ते सांगा.

जसे - मी रस्ता असतो तर उन्हात राहून - राहून, ओझी वाहून मी थकून जाईन.

(मुख्य मुद्दे लिहून घेतात.)

विद्यार्थी. मी जर वृक्ष असतो तर दुसऱ्यांना सावली देताना समाधान वाटेल.

विद्यार्थी. मी आई आहे मला सर्व मुले सारखी आहे. (समभाव)

(याप्रमाणे मुले कित्येक कल्पनेचे स्पष्टीकरण देतात.)

शिक्षक मिळालेले मुद्दे -

थकणे	सक्ती
आनंद	समभाव
सार्थक	स्थिर
समाधान	भ्रमण
संकोच	कंटाळवाणा

आता जे मी मुद्दे लिहून घेतले त्यातील वैशिष्ट्यांचा उपयोग करून नवीन विरोधाभासी शब्द तयार करता येतो का ते पाहू.

जसे - मी म्हटले नदीजवळ "सक्तीचा समभाव" असतो कारण कोणत्याही व्यक्तीला ती तेवढीच मदत करते. वाईट व्यक्तीला दूर लोटत नाही.

विद्यार्थी. आनंददायी थकवा

विद्यार्थी. समाधानकारक संकोच

विद्यार्थी. स्थिर भ्रमंती

विद्यार्थी. कंटाळवाणे सार्थक

(प्रत्येकाचे स्पष्टीकरण देतात.)

शिक्षक आता या प्रत्येक मुद्यांच्या कल्पनेचा वापर करून निबंध तयार करू. त्यात नदीला असणारे समानार्थी शब्द वापरा.

नदी (नमुना निबंध)

नदी ही विविधतापूर्ण एकतेचे प्रतीक जाणवते. ज्याप्रमाणे भारत देशात अनेक जाती धर्मांचे लोक एकत्रित राहतात, त्याप्रमाणे नदीमध्ये अनेक प्राणी, वनस्पती एकोप्याने राहतात.

ही सरिता 'सक्तीचा समभाव' जोपासते. ज्याप्रमाणे आईला आपली सर्व मुले समान असतात त्याप्रमाणे नदीसुद्धा असाच समभाव जोपासते. कुणी गटाराचे पाणी सोडले काय किंवा फुले वाहिली काय ती सर्व पदरात घेते.

नदीची 'स्थिर भ्रमंती' चालू असते. एकाच जाग्यावरून वाहताना ती सर्व प्रदेश फिरून येते.

नदीला 'कंटाळवाणी सार्थकता' मिळते. तरी तीला जेव्हा पूर येतो तेव्हा अनेकांची घरे उद्धस्त होतात. परंतु नदीच्या पुराने पठारी प्रदेशातील शेती व अनेक व्यवसाय करून लोक आपला उदरनिर्वाह करतात. म्हणून तिला कंटाळवाणी सार्थकता वाटते.

परिशिष्ट - 3

"उच्च प्राथमिक शिक्षण अभ्यासक्रमातील मराठी लेखन क्षमतेत सर्जनात्मक विकास प्रतिमानाच्या प्ररिणामकतेचा अभ्यास"

<u>या संशोधन विषयाकरीता मर्यादित माहिती संबंधी प्रश्नावली.</u>

(खाजगी उपयोग)

१ ला विभाग मराठी विषय :- सामान्य माहिती :-

०१. शिक्षकाचे पूर्ण नांव : --------------------------

०२. विद्यालयाचे नांव : --------------------------

----

०३. विद्यालयाचा पत्ता : --------------------------

----

०४. विद्यालयाचे स्वरूप : (ग्रामीण / शहरी)

०५. शिक्षकाची शैक्षणिक पात्रता : --------------------------

०६. अध्यापन काल (अनुभव) : --------------------------

०७. शालेय स्तरावर उच्च प्राथमिक वर्गासाठी मराठी शिकविले असल्यास कोणत्या स्तरावर शिकविले आहे ? (योग्य उत्तरापुढे ✓ अशी खूण करावी.)

अ. आपण मराठी विषयाचे पदवीधर असल्याने -

ब. शिक्षणशास्त्र पदवीस मराठी अध्यापन पध्दती घेतल्याने -

क. अन्य काही कारणाने असल्यास ते कारण कोणते ?

----

०८. आपल्या विद्यालयातील मराठी विषयाचा निकाल

सन	इयत्ता	परीक्षार्थी विद्या. संख्या	उत्तीर्ण विद्यार्थी	विशेष योग्यता प्राप्त विद्यार्थी	प्रथमश्रेणी प्राप्त	द्वितीय श्रेणी प्राप्त	इतर
२०००-२००१	६ वी						
	७ वी						
२००१-२००२	६ वी						
	७ वी						

२ रा विभाग मराठी विषय - शिक्षकांसाठी प्रश्नावली

०१. निबंध लेखनासाठी अध्यापनपध्दती विकसित करण्याची गरज आहे का ? होय/नाही.

०२. मराठी निबंध लेखनासाठी वर्षातून आपण किती तासिका वापरता ?
अ) ५ ते १० ब) ११ ते १५ क) १६ ते २० ड) २० ते २५

०३. निबंध लेखनासाठी आपण पाठयपुस्तका - व्यतिरिक्त विषय निवडता का ?
अ) निवडतो ब) नाही क) कधीतरी निवडतो ड) बराच वेळा निवडतो.

०४. निबंध लेखनामध्ये विद्यार्थ्यांना अडचणी येतात का ?
अ) होय ब) नाही क) क्वचित येतात.

०५. किती टक्के विद्यार्थी स्वतःच्या कल्पनेने निबंध लेखन करतात ?
अ) ०१ ते २५ ब) २६ ते ५० क) ५१ ते ७५ ड) ७६ ते १००

०६. निबंध लेखन करताना विद्यार्थी मार्गदर्शकाचा (गाईडचा) वापर करतात का ?
होय/नाही.

०७. मार्गदर्शकाचा वापर करत असल्यास जशास तसा करतात का ?
होय/नाही.

०८. मार्गदर्शकाचा वापर करून स्वतः च्या शब्दात निबंध लेखन करतात का ?
होय/नाही.

०९. निबंध लेखनासाठी आपण प्रथम मार्गदर्शन करून नंतर विद्यार्थ्यांकडून लिहून घेता काय ? होय/नाही.

१०. प्रथम विद्यार्थ्यांना निबंध लिहावयास सांगून त्यात सुधारणा करण्यासाठी सांगता का ? होय / नाही.

११. वरील प्रश्न क्र. ९ व १० पैकी कोणती पध्दती जास्त उपयुक्त वाटते ?
अ) प्र.क्र. ९ ब) प्र.क्र. १० क) दोन्ही पध्दती ड) वरीलपैकी कोणतीही नाही.

१२. निबंध लेखनावर वर्गात चर्चा करून नंतर निबंध लिहिण्यास देता का ?
होय / नाही.

१३. चर्चेमध्ये किती टक्के विद्यार्थ्यांचा सहभाग असतो ?
१) ०१ ते २५ २) २६ ते ५० ३) ५१ ते ७५ ४) ७६ ते १००.

१४. विद्यार्थ्यांच्या निबंध लेखनात साचेबंधपणा आढळतो का ?
होय / नाही.

१५. आढळत असल्यास ते टाळण्यासाठी वरीलपैकी (९, १० पैकी) कोणती पध्दती आपणास योग्य वाटते ?

१६. निबंध लेखनातून सर्जनशीलतेचा विकास होईल असे आपणास वाटते का ?
होय / नाही.

प्रश्नावलीची उत्तरे लिहिणाऱ्या मराठी विषय शिक्षकाची स्वाक्षरी ------------

आपले मनः पूर्वक आभार !

दिनांक :-

आपला सदैव ऋणी

(सुनिल श. खोत)
प्राचार्य
कै. बी.बी. सावंत अध्यापक विद्यालय,
डिगस, ता. कुडाळ, जि. सिंधुदुर्ग.